

URTX

D

ESENVOLUPAMENT DE LA POLÍTICA MACROECONÒMICA DE TÀRREGA (SEGLES XI-XIV)

Daniel Sánchez Torres

DESENVOLUPAMENT DE LA POLÍTICA MACROECONÒMICA DE TÀRREGA (SEGLES XI-XIV)

**Daniel
Sánchez Torres**
Enginyer de Processos
Industrials

Abstract

La Edad Media se caracteriza por la utilización de un sólo modelo macroeconómico basado en la posesión de la tierra. Los gobernantes, ávidos de riquezas, establecen impuestos arbitrarios y abusivos y no tienen interés en la acuñación de moneda sino en su atesoramiento.

Esta ambición permite a los Condes Catalanes aprovechar la oportunidad de La Reconquista y desencadenar, por un lado, el desarrollo de un sistema de administración pública cada vez más racional y, por otro lado, la creación de nuevos motores de la economía que, junto a las epidemias, provocarán la crisis y desaparición del modelo macroeconómico inicial.

Tàrrega experimenta un desenvolupament econòmic, acorde con su situación geogràfica y fruto de la actividad campesina y el comercio, que se verá perjudicado por la despoblación originada por la atracción de entidades de población como Barcelona y, finalmente, diezmando por la crisis antes indicada.

Middle Ages are characterized by the use of only one macroeconomic model based on the land's property. The wealth-loving governors fixed excise and improper taxes and were not interested in money to coin but to hoard.

This ambition leads the Catalonia's Counts to the Reconquest and generates the development of a more reasonable fiscal administration and new economic engines that, by the collaboration of the epidemics, destroy the initial macroeconomic model.

Because of his geographic situation and his farming production and trade, Tàrrega has an economic development that will be damaged by the depopulation originated because of the attraction for cities like Barcelona and, finally, collapsed by the crisis told before.

Paraules clau

Economia, macroeconomia, XI-XIV, Tàrrega.

1. Introducció

Immersos en una societat tecnològica i mundialitzada com la que gaudim, de ben segur que no fem mai cap reflexió sobre quin ha estat el procés per construir-la, i, així, poder arribar al punt on ens trobem ara mateix, amb totes les virtuts i desavantatges que té. Ens deixem portar, simplement, per l'entorn que ens envolta sense, ni tan sols, imaginar quin

ha estat el camí recorregut, moltes vegades feixugament, per aconseguir-ho.

De totes formes, si aquesta reflexió sobre el desenvolupament de la nostra societat és difícil que es produeixi, més ho és, encara, que es faci sobre la nostra societat local. És tan propera a nosaltres que seria l'última cosa per investigar que ens vindria al cap. Sempre demostrem atracció per altres de

més llunyanes. Un exemple el podem trobar en el fet comú d'interessar-nos per la cultura d'altres llocs quan, per a nosaltres, no té significat conèixer per què l'escut de la vila té una àliga de dos caps, per què la parròquia és consagrada a Santa Maria de l'Alba o, simplement, per què a la plaça Major hi ha una creu de terme.

Ara bé, si realment existeix aquest neguit, la investigació no la podem fer sols. Hem de comptar amb la companyia, indispensable, de la prudència que ens ajudi a no deixar-nos portar, alegrement, per interpretacions subjectives dels fets que magnifiquin o distorsionin la realitat objectiva. I és que no ens hem d'enganyar pas, com a element integrat en una societat, l'evolució de Tàrraga, de la nostra societat local, no esdevé un cas singular i/o excepcional sinó la conseqüència de la influència i l'interès del seu entorn. I, és evident que això va passar a totes les poblacions existents a l'Europa medieval, per tant, tret que succeís un fet diferenciador, fruit d'una mentalitat emprenedora dels seus habitants, la seva evolució, si fa no fa, no sobresortiria per sobre del seu entorn geogràfic proper. No creiem que es produís aquest fet diferenciador perquè l'existència d'una activitat econòmica tradicional creixent, agrícola i ramadera, afavorí l'acomodament dels propietaris de les terres en aquest tipus d'activitat i els va fer percebre d'altres possibilitats com una simple generació de rendes envers ells.

Podem fer un repàs del que ha estat aquest camí des de diferents òptiques. La més coneguda és l'òptica històrica. Però volem trencar amb aquest enfocament típic i tòpic i mirar-ho des d'un punt de vista no tan comú, però que ens és, per força, més proper: el punt de vista econòmic. D'aquesta forma tractarem de donar resposta a preguntes com:

- Per què es va produir la Reconquesta?
- Per què es van produir els moviments demogràfics que establiren les diferències entre les entitats de població actual?
- Per què els propietaris del sol no van poder mantenir la seva hegemonia econòmica?
- Per què la societat de l'època abandonà la servitud quan aquesta era el pilar de la subsistència de gairebé el 100% de la població?
- Per què s'instaurà definitivament l'intercanvi monetari i s'enfonsà l'intercanvi en espècie?

Però abans de donar resposta a aquestes preguntes ens n'hem de fer una altra:

- Què volem dir amb enfocament econòmic?

I per simpatia: què és economia? i quin apartat de l'economia ens afecta?

Massa preguntes hem amuntegat. Cal, doncs, començar a donar respostes per evitar que les dimensions que està assolint l'interrogant ens ofeguïn.

Definim primer el concepte **economia**. Per això, ens farem ressò de la definició més acceptada. Aquesta la va proposar l'economista britànic Lionel Charles Robbins, Baron Robbins (1898-1984) el 1932 i diu:

Economia és la ciència que analitza el comportament humà com a relació entre uns fins donats i uns mitjans escassos que posseeixen usos alternatius.

Però aquesta definició la trobem massa acadèmica. En necessitem una de més tangible i que permeti expressar el comportament d'una societat respecte de la generació de riquesa material.

És per això que proposem la següent definició, més entenedora per al tema que ens afecta.

Economia és la branca de les ciències socials que estudia la forma en què les societats fan servir els recursos escassos per satisfer les seves necessitats. Els recursos poden ser distribuïts entre la producció de béns i serveis i el consum, sigui present o futur, d'aquests a les societats. L'estudi de l'economia es fonamenta en l'organització, interpretació i generalització dels fets que succeeixen a la realitat.

L'economia es divideix en dues grans branques: microeconomia i macroeconomia.

La microeconomia fa l'estudi de qualsevol individu o entitat que tingui relació amb el funcionament de l'economia de forma individual i no en conjunt, és a dir, d'unitats econòmiques senzilles, com són els treballadors, les empreses, els propietaris de terres, els consumidors o els productors. La microeconomia analitza i justifica com i per què prenen decisions econòmiques aquestes unitats.

La macroeconomia fa l'estudi del comportament i desenvolupament agregat de l'economia. Quan diem agregat ens referim al sumatori de les accions individuals realitzades per les diferents unitats que componen la vida econòmica d'una determinada zona geogràfica. Aquesta branca analitza i justifica les tendències en les accions del conjunt d'unitats abans esmentat.

Tot això serveix per donar explicacions de fets passats i per fer pronòstics sobre el comportament econòmic en el futur.

La macroeconomia d'una zona geogràfica determinada es regula i legalitza a través d'una política macroeconòmica establerta pels governants d'aquesta zona. Aquesta té fixats uns objectius i fa servir unes eines per al seu assoliment.

Els objectius que persegueix tota política econòmica són:

- Fer que el PIB real tingui un creixement elevat i constant.
- Gaudir d'uns nivells elevats d'ocupació i aconseguir la plena ocupació a llarg termini.
- Mantenir els preus i salaris estables o amb un creixement lleuger regulant-los amb la llei de l'oferta i la demanda del lliure mercat.

Les eines per complir aquests objectius són:

- La política fiscal que controla els impostos i la despesa pública. Els impostos regulen el consum particular i les inversions de les empreses. La despesa pública determina la diferència entre les dimensions dels sectors públic i privat.
- La política monetària és la gestió, per part dels governants, dels diners, el crèdit i el sistema bancari d'una determinada zona geogràfica. Un factor força conegut per la seva influència és el tipus d'interès.
- La política d'ingressos estabilitza els salaris i els preus i controla la inflació.

Un cop fetes aquestes consideracions podem dir, amb propietat, que el nostre assaig es concentrarà a l'evolució de la política macroeconòmica de l'Urgell a la Baixa Edat Mitjana. Cal comentar que, a l'Edat Mitjana, el volum de producció de béns i serveis defineix la senzillesa del sistema macroeconòmic existent. Però encara que les polítiques no fossin dissenyades amb la profunditat dels nostres dies, sí que buscaven els mateixos objectius i és un fet conegut que la dedicació dels governants, en qualsevol moment de la història, a l'aplicació d'aquestes tres eines tan sols ve donada pel benefici que els produeix.

2. Condicions per a l'existència de la societat targarina

2.1. Ubicació geogràfica

Els orígens de Tàrraga es remunten a uns quants segles a. C. quan els ibers arriben a la

Península Ibèrica, estableixen assentaments a la zona de Lleida i creen rutes comercials entre ells i altres, ja existents, fenicis i grecs. Aquests assentaments van ser conquerits per romans, visigots i musulmans. Com podem imaginar, per tot aquest canvi de domini, Tàrraga al seu inici deuria ser un petit nucli poblat com a escala a la ruta, recent establerta, de comunicació amb la costa i, a poc a poc, es convertí en centre de distribució i intercanvi de la seva àrea d'influència.

2.2. Consolidació definitiva de la vila

La descomposició del Califat de Còrdova fou aprofitada pels comtes catalans portant a terme accions militars sobre els territoris musulmans que els proporcionà riqueses, vassallatges i paries.

L'any 1056 Tàrraga, frontera musulmana amb el comtat de Barcelona, és reconquerida pel comte de Barcelona, Ramon Berenguer I, "el Corbat". Realitza un procés de millora de les defenses d'aquest punt estratègic contra els atacs que podia patir pel fet d'ésser la plaça forta més avançada entre les propietats dels comtes de Barcelona a la frontera del territori dels musulmans a Lleida, i esdevé punt de sortida per a la definitiva reconquesta fins a la capital. I li donà a la seva tercera muller, la comtessa Almodis de la Marche, en perpetu i franc alou, és a dir, plena propietat reconeguda per part dels senyors.

Volem remarcar el fet que no hem fet menció al castell ja que el tractem a part. De la investigació realitzada hi ha historiadors partidaris de l'existència prèvia del castell a la reconquesta per part de Ramon Berenguer I i historiadors partidaris de la construcció a partir d'aleshores. Creiem que totes dues parts poden tenir raó si acceptem que pot ser, només, un problema semàntic:

- En arribar els musulmans es trobaren una única construcció relativament important i fortificada d'origen iber en una gran extensió del pla, tan gran extensió com per passar a ser un punt de referència geogràfic.
- Els musulmans no entenen la llengua del indígenes i assignaren un nom diferent al que es feia servir per al poblat per al seu ús en la identificació d'aquesta referència: Tarraha.
- Tarraha vol dir en la llengua dels musulmans de l'època "castell", però no el van integrar a la seva infraestructura militar de torres de guaita possiblement perquè la situació no corresponia a la ubicació necessària de les torres i no compliria almenys amb un dels

usos, el control dels camps de conreu. A més, i atès el seu origen i el pas del temps, necessitava reformes importants. Per aquestes raons els musulmans només l'utilitzaren com a construcció logística.

- Com que la zona era fronterera els cristians també començaren a sentir el nom de referència, Tarraja, i la seva traducció als contactes amb el pla. I són aquests noms els que, després de quatre segles, es fan servir per definir les estratègies militars. La Reconquesta del Castell de Tarraha.

- La zona és reconquerida i el nom es mantingué. Els comtes es troben a l'emplaçament amb aquesta construcció i la indentificaren com el castell musulmà de la zona. Com que la ubicació acomplia els requisits militars el referen aprofitant l'antiga construcció afegint les defenses pertinents: dues torres de 100 pams d'alçada i 100 pams de gruix (una ja començada, de fet l'existent), dues més de pedra i calç i dues bestorres de 50 pams d'alçada i 50 pams de gruix i, entre torres i bestorres, havia d'establir unes muralles sòlides (sembla quelcom més que una

reparació de desperfectes originats per la reconquesta). Aquesta tasca fou encomanada el 5 de febrer de 1057 al cavaller Ricard Altemir a qui cedex la zona en feu.

- Per tot això, el significat del nom assignat pels musulmans o la interpretació que fessin els comtes de la construcció que veiessin, donaria lloc a aquest problema semàntic.

Des del segle X succeiran importants canvis vinculats a dos fets com són l'expansió demogràfica i el creixement de l'activitat comercial.

El 25 de juliol de l'any 1063 el comte Ramon Berenguer I pacta amb el comte d'Urgell Ermengol III un tractat d'ajuda mútua per tal d'assegurar dominis i defensar llurs diferents posicions enfront a possibles atacs enemics.

Després de la mort de Ramon Berenguer I, l'any 1076, el castell de Tarrega passa a mans del seu fill Ramon Berenguer II, "Cap d'Estopa", el qual conjuntament amb la seva muller Mahalta fa un pacte amb els germans Agual i Guillem Guald, que són dos dels seus cavallers perquè defensin el castell i els camins en-

tre Cervera i Anglesola, i a canvi els concedeix tots els drets i tot el que pertany al castell, vila i terme de Tàrraga per fer allò que desitgin amb habitants i visitants, en llibertat de fer tot el temps el que més els plagui.

Com podem veure en aquesta etapa de consolidació de l'entitat de població es desenvolupa un procés militar expansionista per conquerir territoris que podríem considerar que obeeix a dos factors essencialment: el religiós i l'econòmic.

El religiós en principi es descarta perquè la crida a lluitar contra els sarraïns promoguda per l'Església va dirigida contra els que van envair Terra Santa que, per una banda impediéssin continuar fent peregrinacions (en aquella època força nombroses) a Jerusalem i, per una altra banda feien perillar l'Església d'Orient. No hem trobat cap menció al pensament de l'Església Catòlica envers els sarraïns de l'Al-Andalus.

L'econòmic és el factor clau. Uns comtats envoltats de fronteres inestables, sotmesos a lluites amb altres comtats de la Catalunya Nord i a les incursions musulmanes pel Sud, redueixen considerablement la disponibilitat de terres per al conreu i la ramaderia i la precarietat i ineficiència dels sistemes agrícoles no produeixen collites abundoses. La pressió demogràfica fa necessària l'expansió territorial per incrementar la quantitat d'aliments, però aquest increment de producció va lligat a un increment de la recaptació d'impostos que enriqueixen els comtes. Aquesta motivació és la que estableix la continuïtat dels conflictes amb els comtats francs i amb el Califat de Cordova. Només la fragmentació del Califat i la formació dels Regnes de Taifes descompensa l'equilibri de forces entre cristians i musulmans, encara que el Regne Banu Hud, fronterer amb els comtats d'Urgell i Barcelona, fou un dels més resistents, les conspiracions i intrigues per assolir el poder l'acaben destruint i fent possible l'avanç dels comtes cap al sud.

La fortificació dels castells de Bellpuig i Gollmés i el domini a les bandes d'Almenara permeten l'estabilització militar de la zona i la repoblació posterior del Pla d'Urgell. L'enfeudament del territori a favor del comtat d'Urgell facilita la presència en aquestes terres abandonades dels pagesos provinents del Cadí, la Vall del Lord i altres punts de l'Alt Urgell on els recursos existents feien complida la supervivència.

El feudalisme era un sistema de producció basat en una agricultura i una ramaderia en règim d'autoconsum. Així doncs, cada feu havia d'autoproveir-se, o sigui, produir tots els

productes que necessitava: menjar, teixits, eines... El feudalisme representa la mínima divisió del treball i consolida l'increment de la riquesa dels comtes.

2.3. Bases econòmiques de l'època i evolució sociocultural

A l'època feudal el motor de l'economia està format bàsicament per l'explotació dels recursos agrícoles i ramaders i el seu resultat esdevé del tipus de gestió dels mateixos en funció dels usos i costums arrelats a cada zona.

Tàrraga en concret respon a un clima netament mediterrani subàrid de tendència continental. Els cultius més habituals eren el blat, l'ordi, el sègol, l'ametller, l'olivera i la vinya. L'alimentació estava formada bàsicament per pa, farinetes de cereals, derivats de la llet, ous, peix salat, llegums, vi i cervesa. El consum de carn era un privilegi dels senyors. Dels boscos s'obtenia la fusta per a cuinar i escalfar-se, fruits silvestres i els glans de porc. Per a poder caçar i pescar, els serfs havien de pagar una autorització al senyor feudal. L'apicultura era tan important que, fins i tot els impostos es podien fer efectius en cera d'abella.

Hem de fer una repassada a la història prèvia a la Reconquesta per fer-nos una idea de quins habitants es troben els comtes en reconquerir Tàrraga. Com ja hem dit els primers moradors de l'antiga vila són els ibers. Aquests són romanitzats per l'Imperi Romà en ser conquerida Hispània. Aquests iberoromans es veuen envaïts a partir del segle V pels visigots. A continuació arriben els musulmans que s'estableixen a la vall de l'Ebre durant quatre segles mantenint una guarnició al "castell" de Tàrraga.

En aquest període creiem que fóra força probable l'intercanvi genètic amb els habitants de la vila tenint en compte la dilatada presència de tots ells (vuit segles els romans, tres segles els visigots i quatre segles els musulmans). Considerem que cap dels "invasors" (romans, visigots i musulmans) portaven prou volum de gent per colonitzar les terres conquerides i fer fora els habitants autòctons (uns 6 milions aprox. a tota la Península Ibèrica). Això faria que els comtes es trobessin amb una població estable de descendència ibera amb influències romanes, visigodes i musulmanes.

Quan comença la Reconquesta des del Pirineu la població del comtat fa servir el dret d'aprisió per aconseguir terres de conreu i reduir la tensió demogràfica originària, però quan arriben a la plana de Lleida no hi ha prou gent per colonitzar-la. Per tant els com-

tes estableixen feus amb senyors de la seva confiança mantenint la població existent i/o afegint algú més que vulgui viure a viure del comtat original.

Per tant, ens trobem amb una població ibero-romano-visigodo-musulmana que a la cultura cerealista ha afegit la vinya i l'ametller romans i el regadiu d'horts, l'ovella en lloc del porc (per manament del Corà) i l'apicultura musulmanes.

Per il·lustrar aquesta conclusió farem menció a una cita feta per Ibn Haùqal al seu escrit Kitàb sùrat al-ard, l'any 948

“Entre les categories d'infidels veïns d'Al-Àndalus no hi ha cap altre poble tan nombrós com el dels francs. Tanmateix, els que viuen més a tocar dels musulmans (els catalans) són bastant dèbils i poc nombrosos, i estan armats insuficientment. Quan estan sotmesos, demostren el seu seny i tenen moltes qualitats. És entre ells que els andalusins prefereixen cercar les esposalles per als seus fills.”

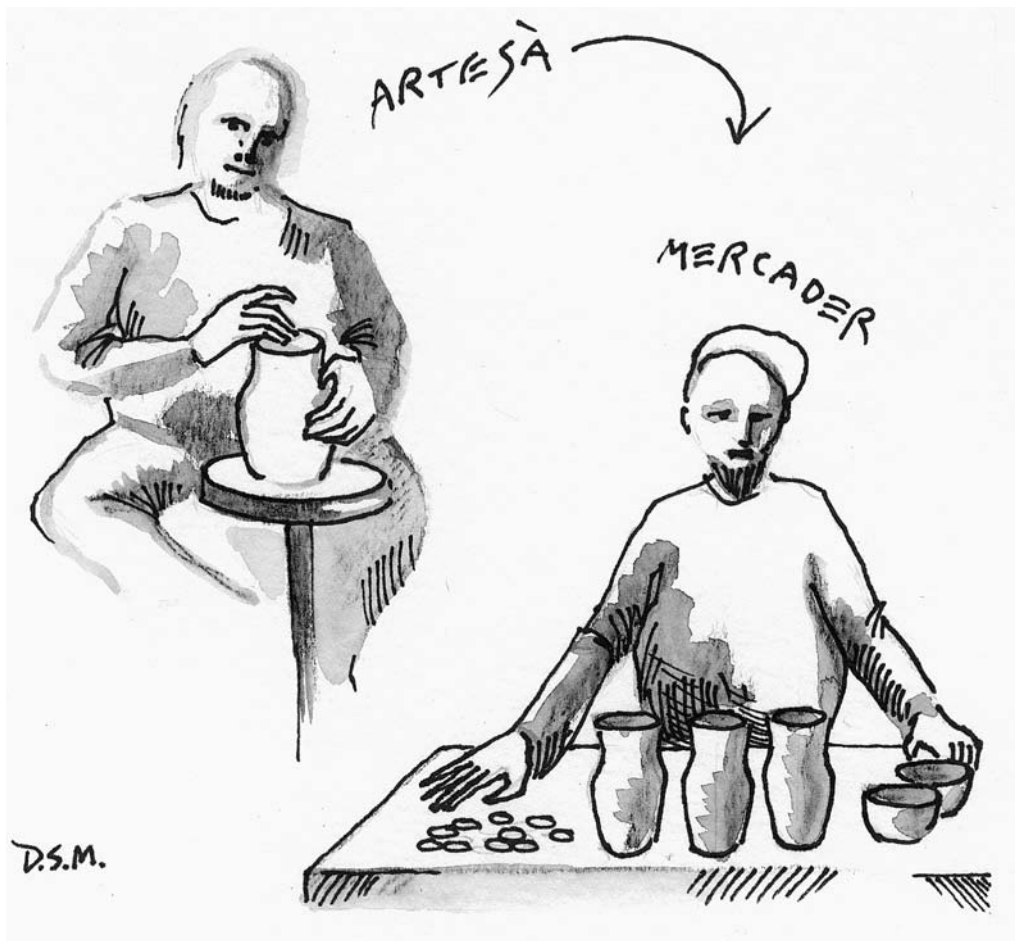
Durant un llarg període de temps Tàrraga formava part d'una franja de territoris que definien la frontera entre cristians i musulmans. Aquests últims, anomenaven “tagarins” els

musulmans que habitaven aquests territoris (tagr = frontera). Aquests “tagarins” procuraven captar dones indígenes per desposar-se amb elles i ampliar el seu propi grup tribal.

El fet que els habitants no tan sols es dediquin a completar les tasques agrícoles i ramaderes amb especialitzacions artesanies i estableixin relacions mercantils i financeres fa que Tàrraga es converteixi en un nucli d'interès social i a la vegada fa que els governants converteixin els seus territoris en factors d'animació econòmica i en reguladors dels moviments de la producció i dels intercanvis.

2.4. Mercaders

El sentit comú ens impedeix de situar l'origen del comerç després de la Reconquesta quan es van concedir privilegis per fer fires i mercats. Es pot crear un mercat tan animat com diuen les cròniques de l'època del no res? Quin incentiu poden trobar els mercaders consolidats de ciutats medievals per promoure la posada en marxa del mercat en una població fronterera i de poca rellevància com, segons els historiadors, era la Tàrraga de la Reconquesta? No ens hem d'enganyar, els mercaders de l'Edat Mitjana no muntaven mercats nous, anaven als mercats ja creats molt abans

Il·lustració:
Domènec Serra.

per rendibilitzar al màxim el seu esforç. Per tant creiem que l'origen de la Tàrrrega comercial no s'inicia després de la Reconquesta sinó molt abans. Hem de tornar a la composició sociocultural que hem desenvolupat a l'apartat anterior. Aquesta població ibero-romano-visigodo-musulmana, que podia ser descendent d'antics caps tribals ibers o de nobles romans, al llarg de tots els canvis de domini obtingueren el reconeixement de la seva propietat de la terra, basada en el dret romà.

Aquests propietaris vingueren fent intercanvis de caràcter local dels excedents de productes agrícoles, ramaders i artesans en règim d'autosubsistència, conegut com barata o canvi.

En produir-se la Reconquesta, reberen el vist-i-plau dels comtes, d'origen Carolingi amb un dret romà lleugerament modificat pel dret germànic, per mantenir el seu dret de propietat de la terra i estalviar la seva confiscació, encara que haguessin d'acceptar la imposició d'un senyor feudal i, per tant, la formació d'un feu.

Aquests propietaris, fruit de l'increment d'excedents agrícoles, ramaders i artesans, com a conseqüència dels avenços tecnològics i el creixement i l'estabilitat demogràfica, en part deguda a la carta de població de 1116 (volem remarcar que no fou una carta de repoblació, fet que contribueix a justificar l'evolució sociocultural desenvolupada a l'apartat 2.3.), van superar el sistema d'intercanvis.

En un principi, alguns propietaris aglutinaren aquests excedents i tenint en compte la situació geogràfica, terreny pla i cruïlla de camins, començaren a realitzar les primeres tasques comercials amb mercaders d'altres contrades. A les ciutats medievals s'establiren mercats i fires que van consolidar i incrementar aquests intercanvis comercials. Aquest fet generà un moviment d'emigració, cap a aquests centres, de mercaders i menestrals.

Les millores de les vies de comunicació afavoreixen la possibilitat que el més remot poble es fes accessible en vaixell o carro des de la ciutat. L'increment de la capacitat de càrrega dels mitjans de transport, concretament els vaixells, permeten reduir el cost de transport alhora que mouen majors quantitats de mercaderies. Aquest fet és especialment destacable pel que fa al comerç establert amb Àsia on s'envien mercaderies de relatiu poc valor per poder adquirir productes com seda i espècies. Tot això genera un creixement del comerç de la Mediterrània i fa créixer l'activitat mercantil de Barcelona.

L'efecte sobre Tàrrrega és immediat, situada a l'eix Barcelona-Lleida-Saragossa, al centre

neuràlgic entre el comtat d'Urgell i de Barcelona. Es converteix en un important centre distribuïdor de mercaderies aprofitant un altre avanç de l'època, el cotxe de cavalls, que millorava el transport de viatgers i mercaderies. Neix una xarxa de relacions comercials i d'intercanvi de serveis entre centres urbans i pobles rurals, i una xarxa comercial interregional.

Cal destacar que un dels tòpics més arrelats de l'Edat Mitjana és que el comerç desaparegué totalment. Això no és cert, el que passà fou que en la majoria dels casos, les rutes comercials eren a mans musulmanes. El comerç internacional va ser dominat per musulmans, genovesos i venecians.

2.5. Menestrals

L'expansió demogràfica va comportar que el que fins ara eren petites aglomeracions de persones s'agrupessin formant conjunts més grans i afavorint l'especialització de les tasques i la seva multiplicació.

De fet, l'artesania ja existia als pobles d'agricultors que la desenvolupaven en temps de pausa de les tasques agrícoles, però el creixement de la demanda i l'ampliació de clientela va permetre que aquesta activitat s'especialitzés en oficis permanents, i que els productes s'exposessin en mercats, creant així una funció comercial específica.

Els treballadors artesanals es van organitzar molt aviat i van sorgir corporacions de menestrals amb l'objecte de defensar els seus interessos econòmics i satisfer les seves necessitats espirituals. Aquestes confraries i associacions d'oficis foren l'origen dels gremis en què, des de la Baixa Edat Mitjana fins a la Revolució Industrial del segle XIX, s'organitzà l'activitat industrial urbana.

Els gremis vigilaven la producció i els preus de mercat i procuraven evitar la competència. Els associats als gremis es dividien en tres categories: els mestres artesans o menestrals, que eren els amos del taller, de la marca i de les eines; els oficials o fadrins, que havien superat l'aprenentatge però no s'havien pogut establir pel seu compte, i, finalment, els aprendents, que aprenien l'ofici durant un període que oscil·lava entre 3 i 6 anys, sense sou, a casa del mestre on vivien.

2.6. Avenços tecnològics i la seva influència en l'economia

En aquest període, es varen introduir tot un seguit d'avenços mecànics i tècnics molt importants, que van permetre que la productivitat augmentés i el transport millorés

considerablement.

En el camp de l'agricultura, es va substituir l'arada romana, feta gairebé completament de fusta (només portava una peça de ferro per obrir el terreny), per l'arada normanda amb rodes i abocadora, molt pesant, feta completament de ferro, que permetia obrir solcs profunds i l'abocament de la terra al costat del solc, amb això s'aconseguia un millor aireig del sòl conreable.

La brida inventada a la Xina millorava les existents i s'adaptava al pit del cavall en lloc de la gola, permetent a l'animal arrossegar càrregues 2,6 vegades majors sense ofegar-se. D'aquesta forma es podien substituir els bous per mules i cavalls al treball del camp.

El molí d'aigua o de vent (d'origen musulmà) reemplaçà l'energia animal i incrementà enormement el seu rendiment per moldre gra, serrar fusta, per moure martells ("martinets") de forja i, fins i tot, per rentar la roba. A més, facilità la formació de moliners experts en els mecanismes del moviment de màquines i la seva adaptació a altres dispositius.

La roda de filat, introduïda des de l'Índia al segle XIII o XIV, millorà la producció del fil i el cosit de la roba.

La introducció de la xemeneia a les llars de foc va permetre l'estalvi i millor aprofitament de la fusta cada cop més escassa a causa de l'increment de l'extensió dels conreus.

3. Política macroeconòmica

Com ja hem dit abans el fet de la Reconquesta té un origen, exclusivament, econòmic. Els comtes necessitaven recursos per mantenir i augmentar el seu nivell de vida (aficions militars, oci, luxes, capricis...), aliens a la crua realitat del seu entorn. Aquests recursos són extrets de la classe dominada sense miraments, però tot i així eren limitats. Per això, sorgí la idea d'estendre dominis amb l'ampliació dels "dominats" i la repercussió directa sobre l'augment de riquesa dels primers.

No obstant això, seran dos factors els que determinaran el canvi de direcció en la gestió dels territoris transformant una política d'espoli sistemàtic i enriquiment incontrolat a una autèntica política macroeconòmica que facilités l'estabilitat i l'augment sostingut de les riqueses:

- El creixement del territori dominat feia més complicat el seu control fiscal per part dels comtes, per tant, s'han d'establir uns procediments i crear una estructura que permeti

realitzar les actuacions fiscals sense pèrdua d'eficàcia.

- El creixement de les ciutats medievals permet el desenvolupament del comerç arreu d'Europa i crea la necessitat de modificar els sistemes econòmics estàtics basats en la producció de les terres per altres de dinàmics que controlin i desenvolupin les transaccions comercials allà on es produeixin.

3.1. Política fiscal

La política fiscal de l'època es veu marcada principalment per les conquestes militars i l'establiment de feus que afegixen a l'estructura social de propietaris de terres i serfs d'aquests l'arribada d'uns poders militars que estableixen uns lligams de dependència política i, arran d'aquests, el pagament d'una sèrie d'impostos. En un principi aquests impostos estaven basats en allò que podríem anomenar un "saqueig institucionalitzat", però en el decurs del temps foren regulats d'una forma més racional.

Podem afirmar que l'establiment d'impostos després de la Reconquesta obeeix només a l'afany de riqueses ja esmentat. D'aquesta forma els diferents poders establerts (comtal, feudal, municipal i eclesiàstic) estableixen impostos en espècie i/o monetaris sobre tot ésser viu (persona, animal o vegetal) i sobre tota activitat que poguessin desenvolupar els éssers vius, lucrativa o no. La sistemàtica d'imposició de taxes fiscals era ben senzilla, tan bon punt es detectava la possibilitat de l'existència d'una de nova es creava aquesta, fins i tot es podien donar casos de duplicitat del mateix impost per les diferents autoritats (però amb el vistiplau del comte). La periodicitat de recaptació d'aquestes càrregues fiscals no es fixà al principi sinó que el mandatari decidia quan executar-ho. Això donà més d'un problema de recaptació per coincidir alhora la recaptació de diferents impostos de caràcter comtal, feudal i municipal.

Atesa aquesta disbauxa no podem sinó fer un recull dels diferents impostos de l'època perquè es pugui identificar la magnitud de la pressió fiscal existent:

Cens:

Renda monetària que els emfiteutes havien de satisfer al senyor directe en proporció al seu predi. Si no el satisfien per un període de quatre anys eren multats o es produïa el comís de l'immoble.

Dret de castelania:

Dret del senyor directe a rebre unes rendes per part del castlà com a conseqüència de la concessió en feu d'un castell. En el cas de Ri-

card Altemir sabem que havia de satisfer als comtes la quantitat de 40 unces d'or de Barcelona cada any lliurades en dos cops, la meitat per Sant Pere i l'altra per Sant Miquel.

Foriscapi o lluïsm:

Dret que rebia el senyor territorial de l'emfiteuta pel seu consentiment perquè la finca passés del domini del censatari a un tercer. Segons estableix l'article XI dels Usos i Costums atorgats pel rei Jaume I consistia en la cinquantesena part del valor de l'immoble. Si el senyor feia ús del dret de fadiga, no tenia el foriscapi.

Fadiga:

Dret del senyor directe a ser el primer comprador de la cosa emfitèutica o feudal en el cas que l'amo útil vulgui vendre-la.

Lleuda:

Impost que gravava l'entrada de mercaderies a les ciutats i viles a on hi havia mercat. També rep el nom de peatge, portatge, barra i teloni. Es podia pagar en espècie o en moneda. Cada mercaderia tenia una tarifa establerta que era diferent segons la qualitat de les persones.

Paria:

Impostos satisfets per les taifes musulmanes en concepte de submissió als comtes.

Quèstia o servei:

Contribució dels veïns per mitjà de repartiment proporcional a l'aixecament d'una despesa o petició de numerari per part del sobirà.

Talla:

Era una càrrega imposada una o diverses vegades a l'any a cada família. Es deia talla perquè al moment de pagar l'impost es feia una talla amb ganivet en un tros de fusta. Fou primerament arbitrària i després es fixà amb regularitat, però cobrant-se també en casos extraordinaris.

Aquests són els impostos dels quals hem trobat documentació, però a l'època, com ja hem dit, la quantitat d'impostos en serveis, espècie i/o monetaris era enorme i segurament que també s'aplicarien els comuns a altres contrades.

Pel que fa a les càrregues de prestació personal, es satisfien fent de mà d'obra en els conreus i altres tasques senyorials: la cavada consistia en l'obligació d'anar a cavar les vinyes, la jova que equivalia a un dia d'anar a llaurar, la femada era el deure d'anar a fertilit-

zar les vinyes. En la recol·lecció del cereal també tenien les obligacions de la segada i la batuda. Els pagesos que eren propietaris d'animals tenien la tragina, que consistia a transportar productes agraris o materials de construcció en profit del senyor. L'alberga era el dret que tenia el senyor feudal de fer-se hostatjar gratuïtament juntament amb acompanyants i cavalls per les cases dels pagesos, aquesta obligació es va anar reglamentant fins quedar fixat el nombre de visitants que estava obligat a rebre, l'atenció que els havia de donar i el nombre de vegades a l'any. En trobem referència a la Carta de Població de Tàrrrega atorgada per Ramon Berenguer IV a la qual es reserva el dret d'utilitzar una casa per hostatge dels comtes.

També estava obligat el vassall a donar consell al senyor en els negocis al moment que li demanessin, posteriorment es va limitar a tres vegades l'any: Pasqua, Pentecosta i la Nit de Nadal.

Les càrregues en espècie, que s'havien de satisfer en determinades èpoques, eren una part dels productes de la terra i així obtenia: blat, ordi, part de la verema o del vi, gallines, cera, etc.

A més, el senyor tenia el dret de pressa, que consistia a obtenir tot allò que li calia per proveir la seva casa, pagant un preu arbitrari fixat per ell mateix, i podia obtenir també dels mercaders, de prestat, els gèneres que volgués.

Un altre era el dret de guarda, que consistia a guardar els béns del bisbat mentre fos vacant, quedant-se ells amb el rendiment d'aquests béns (és de sentit comú que procuressin que la durada de la vacant fos la més gran possible).

Seguint amb les càrregues monetàries es satisfien impostos a les següents situacions:

- Per circumstàncies personals:
 - La capitació. Era una quantitat en metàl·lic que es pagava per persona amb freqüència anyal.
 - La servitud matrimonial. Era una quantitat que havia de pagar el serf (home i dona) per casar-se. Si era amb una persona aliena al feu, la quantitat era elevada, però si era del feu el pagament era simbòlic.
 - La mà morta. Era el dret del seu senyor a quedar-se amb l'herència en absència de fills. Si altres familiars volien l'herència havien de pagar l'anomenat relleu.
- Hi havia quatre casos en què el vassall ajudava econòmicament el senyor:

- a pagar el rescat del senyor en el cas de caure presoner.
- per equipament quan marxava a les Creuades.
- quan es casava la filla del senyor.
- quan s'armava cavaller el fill del senyor.

- Si moria el vassall s'havia de pagar un rescat o indemnització al senyor. Si el vassall mort tenia una filla, aquesta s'havia de casar amb la persona que volgués el senyor, en cas contrari s'havia de pagar un altre rescat. Si el feu quedava en herència i l'hereu era menor d'edat, se'n feia càrrec el senyor fins a la majoria d'edat i, amb posterioritat, li reclamava una indemnització. Si l'herència passava a mans de la descendència no directa es pagava al senyor l'anomenat relleu.
- Si moria un estranger sense fer testament, el senyor es quedava amb els seus béns.
- Si el vassall volia la supressió de determinades prestacions de serveis personals o en espècie havia de pagar un rescat.
- Per la tinença de bestiar a satisfer en gra o moneda.
- Per la venda del blat, de la sal, de la carn, del pa, de cervesa, i en general, de qualsevol tipus de mercaderia i per fer-ho a fires i mercats.
- El forn, el molí, el celler, etc., eren del senyor. Els vassalls havien de fer-los servir i pagar per això.
- Per tallar fusta als boscos, per les pastures i per pescar.
- Per cometre delictes que es fixaven de forma arbitrària i per comparèixer davant la justícia.
- Si els vassalls faltaven a la fe jurada, el senyor els podia confiscar tots els béns.
- Si es trobava un tresor ocult.

L'exempció d'impostos com el pagament de la lleuda i peatges es concedia mitjançant la carta de franquesa o com a mesura extraordinària segons s'especifica als "Usos i Costums" per regular l'administració municipal donats per Jaume I l'any 1242 (cap. XV) "Els forasters que vinguin a habitar a Tàrrrega i siguin rebuts com a veïns, esdevinguin, durant un any, lliures i francs de quèsties i de tot servei i exacció reial i veïnal".

No obstant això, la picaresca facilità l'evasió d'impostos a gran escala realitzant pràctiques fraudulentos, però permeses per les lleis. El

cas més espectacular era el lliurament de béns a l'Església que, amb l'excusa de realitzar obres pietoses, quedaven "immunitzats" fiscalment i aquesta els cedia als seus primitius propietaris mitjançant un capbreu que establia el pagament d'un cens de menor quantia que la tributació considerada com a normal a l'època. El resultat era beneficis per a l'Església, que rebia nous ingressos i possessions, i l'emfiteuta, que havia de pagar menys, en detriment de la fiscalitat pública.

Una anècdota sobre la pressió fiscal a Tàrrrega la trobem l'any 1336. La Universitat havia gravat 38 articles amb impostos i fins i tot els vilatans considerats rics es negaren a satisfer-los.

Els prohoms denunciaven al rei que els rics no poden pagar perquè es dediquen a malgastar els diners que guanyen en vestits i joies d'or i plata tant per ells com per les seves dones i es veuen obligats a contraure deutes amb els usurers per tal de satisfer fins i tot les despeses domèstiques.

El 27 de maig de 1340 el rei ordena que si en 30 dies no observen les ordinacions els habitants de la vila cauran en pena de mil maravedís d'or pagats al tresor reial.

Però la pressió fiscal no finalitza ací. Hi ha una altra institució, que ja ha aparegut al nostre estudi, que també exerceix la recaptació d'impostos: l'Església. Aquesta fonamenta la recaptació en un fet exclusivament religiós: el reconeixement del domini de Déu com a sobirà universal a qui s'han de fer ofrenes, però a diferència d'altres religions que feien ofrenes directament als seus déus, l'Església s'instaurà com a administrador terrenal, reconegut i autoritzat per Déu, de les ofrenes i interlocutor únic amb Déu.

És, doncs, la voluntat de Déu la que legitima les actuacions de l'Església i, com a administradora, Déu declina en favor d'ella el seu dret. Aquestes afirmacions són les que li permeten establir les característiques de les ofrenes que deixen de ser ofrenes per ser impostos i els mitjans per fer-los efectius.

Aquesta possibilitat d'enriquiment terrenal fa valer imperatius divins, eclesiàstics i temporals, materialitzats a una sistemàtica de coaccions de tipus psicològic, legislació de dret positiu i el recolzament en comtes i reis. Aquesta sistemàtica és basada a les Sagrades Escripures, de forma que són beneïts per Déu aquells que de forma estricta i puntual satisfan aquests impostos, mentre que es vaticinen malediccions divines, sofriments i calamitats de tota mena per a aquells que no

vulguin pagar o que provin d'enganyar a l'hora del pagament. L'objecte de malediccions o benediccions és un fet material, és el benestar corporal.

Així doncs, la fidelitat i honestat al pagament d'aquests impostos es veurà recompensada per Déu amb abundor de béns, salut corporal per a tota la família, respectabilitat i pluges, absència de plagues i protecció contra ventades i gelades per obtenir bones collites.

Però, la infidelitat i la falsedat al pagament es veurà penalitzada amb excomunió, malediccions i una existència mísera per escassetat i gana produïda per les calamitats que faran malbé les collites. I, més endavant, com això potser no va ser suficient coacció, amb penes de presó.

L'Església establí normes de dret positiu que obligaven a tots els clergues, sense excepció, a predicar, sota censures i penes, en qualsevol acte de la seva vida i, especialment, en els seus sermons l'obligació de fer efectius de forma diligent aquests impostos. Un pas més enllà per assegurar el pagament fou l'aliança feta amb els mandataris per la qual el rei o comte rebia una comissió fixada a 2/9 de la recaptació, els anomenats terços reials.

Els dos impostos eclesiàstics foren:

Delme:

Impost religiós d'origen jueu. Aquest fou cobrat per la noblesa i la jerarquia eclesiàstica en el feudalisme de la societat catalana; ja que aquest tribut era el més eficient i pesat sobre els productes obtinguts pel pagès. Aquesta contribució tenia un caràcter anyal i proporcional que consistia a recaptar la desena part dels productes del camp i dels ramats; normalment sense descomptar les llavors necessàries per garantir el cicle reproductiu.

Primícia:

Inspirat a la "Didakhé" o Ensenyança dels Dotze Apòstols datat al voltant del 70 d.C., capítols 11-13. Consistia en un impost en espècie arbitrari que s'havia de satisfer amb els primers fruits o productes de qualsevol activitat agrícola o ramadera o derivada d'aquestes.

3.2. Política Monetària

La innegable influència dels carolingis a la formació dels comtats catalans també propicià la implantació del sistema feudal que feia pràcticament innecessari l'ús de moneda pel que feia als intercanvis de béns a l'àmbit intern del feu, quedant restringit als intercanvis comercials (p. ex. adquisició de productes "exòtics") i cobrament de taxes (p. ex. paries) fora del

feu. Per això, encara que l'encunyació de moneda fou un símbol de sobirania, aquesta realment quedava al marge de la seva funció especialitzada. Certes càrregues es feien amb peces d'argent o billó, però ni els comtes ni els bisbes catalans no van necessitar una producció regular ni abundant de monedes per capturar el gruix de la producció pagesa.

L'increment de producció camperola de l'època generà una abundor d'excedents que impulsà el comerç a tot Europa. Els comerciants que veien créixer les transaccions en quantitat i velocitat, necessitaven d'un element agilitador i inalterable, ja existent: la moneda. Però fou un canvi de percepció de les autoritats el que donà l'impuls necessari per ampliar la base monetària: el trencament de les limitacions d'acumulació de riqueses que representaven fins aleshores els béns peribles, la inalterabilitat de la moneda permetia el seu atresorament il·limitat i oferia, per tant, la possibilitat d'un enriquiment il·limitat, també. Això promogué l'encunyació de moneda arreu, fet que en principi facilità el comerç. L'encunyació de moneda es basà en la regla "de la bona moneda", és a dir, existia una correspondència directa entre el valor nominal o de cuny de la moneda i el seu valor intrínsec, el qual s'autorecolzava en el seu propi contingut material d'or, argent o billó (aliatge de coure i argent).

Generalment, els sistemes monetaris de l'època es basaven en la dualitat entre moneda real i moneda imaginària o de compte. A les fires, a més de les operacions comercials de productes es començà a instaurar un incipient sistema de canvi monetari i a desenvolupar-se les tècniques de crèdit. Els dies finals d'una determinada fira eren dedicats a les transaccions financeres, implicant canvis de diferents monedes, una vegada pesades i avaluades, negociacions de préstecs, pagament de deutes antics, es donaven crèdits i es feien operacions amb lletres de canvi.

A les fires es comprava a l'engròs i les dificultats de risc del transport de les grans sumes de diner en metàl·lic requerides van motivar la multiplicació dels mecanismes de crèdit. Aquests també servien com a punt de trobada entre homes de negocis a l'objecte de confrontar i compensar deutes mitjançant lletres de canvi. Més endavant, l'activitat de les fires va evolucionar en el sentit de primar les operacions de crèdit en relació a les transaccions de mercaderies.

A la vegada que s'incrementà el volum d'operacions de crèdit es va anar reduint l'enorme diversitat de monedes existents i la seva composició de metalls que entorpien les transaccions pel temps requerit en fer l'avaluació i

canvi de totes elles. En aquest últim fet es va imposar el protagonisme de les ciutats, molt actives econòmicament, que restringiren l'ús de monedes de zones amb poca activitat econòmica (aquestes acabaren desapareixent) i emeteren gran quantitat de la seva moneda per contrarestar aquesta restricció, facilitar la seva hegemonia econòmica i que acabà convertint-se en un patró de referència per a la fixació dels tipus de canvi d'un territori. Per tant, es produí una estandardització "natural" de la moneda a àmplies extensions territorials que eliminà el dubte, per part dels mandataris, sobre quina moneda encunyar. Així, per ex. podem parlar, dins de la nostra àrea d'influència, de l'hegemonia de la lliura barcelonina, a finals del segle XV, utilitzada a Tàrrrega encara que no fos originària nostra.

En tot aquest procés, va ser Pere "El Catòlic" qui va dotar el comerç català de la moneda pròpia que necessitava, i Jaume I qui va iniciar un procés d'unificació de les diverses monedes que circulaven als mercats catalans.

No hem pogut establir un registre numismàtic exacte a l'Edat Mitjana a les nostres contrades. És per això que farem referència només a les monedes que hem trobat ús documentat:

Mancusos:

Monedes d'or (Dinar) o argent (Dirhem, 1/10 del valor del Dinar) provinents d'Al-Andalus. Van tindre curs al Rosselló, la Sardenya i Catalunya des del segle IX fins al XII i són més abundants a les dècades centrals del segle XI coincidint amb el període en què els comtes van rebre més pagaments, denominats pàries, dels andalusins. Per als cristians, van representar una quantitat enorme de riquesa. Ramon Berenguer I rebia uns set mil mancusos anyals en forma de pàries.

Hem de dir que aquest numerari va influir a les encunyacions catalanes. Les primeres d'or fetes per Berenguer Ramon I són imitacions de diversos tipus de dínars àrabs. La circulació dels mancusos esdevé simultània amb les monedes que es comencen a encunyar per part dels comtes, així per exemple, a principis del segle XI, segons Botet i Sisó, a Barcelona son encunyats uns diners amb la inscripció "**Raimundis i Barcan**" atribuïdes a Ramon Borrell. Set mancusos barcelonins d'or pesaven una unça.

La primera notícia documentada de mancusos la tenim a l'any 1018, correspon a una seca barcelonina dirigida per l'orfebre i banquer jueu Bellhom amb la llegenda Bonnom. Una altra al 1068 que Ramon Berenguer I donà 840 mancusos a Mir Ricolf per tal que es mantingui al castell de Tàrrrega amb 20 ca-

vallers preparats per fer seguiment en cas de pau i ajudar-lo en cas de guerra.

Els mancusos, a més de ser moneda real també era moneda de compte. Així, els béns que formaven la *potestas* eren taxats en mancusos o *sólidos*. Aquesta moneda avaluava les terres, les persones, les cases, els horts, els molins, les esglésies, les bèsties, els serveis militars, els deutes, els aixovars, els vestits, fins i tot altres monedes.

Masmudina:

Moneda àrab d'or que restaurada circulà per Lleida en entrar els cristians, amb un valor de mitja dobla d'or almohade semblant a la lliura de Jaca.

Diner:

Moneda d'ús general que, al segle XI era d'argent, després va ser de billó i a partir del s. XV, de coure. Hi havia diners de Castella, vells i nous, jaqueses, diners barcelonesos, "prietos" de Navarra, etc., noms que se'ls donava segons el lloc on se'ls encunyava, encara que diner deriva del denari romà.

Ermengol VIII, comte d'Urgell (1184-1208) encunyà el diner d'Agramunt de 0,76 g de pes, 0,50 g dels quals és coure i els 0,26 g restants són d'argent.

Sou:

Moneda de compte barcelonina d'argent que valia 12 diners de moneda de tern.

Lliura:

Moneda de compte d'origen grec i també adoptada pels romans. La lliura valia 240 diners de Catalunya o 182 *ochavos*, un i 5/7 maravedís. A Barcelona, concretament, valia 6 reals castellans d'argent i 24 diners.

Barbot:

Moneda catalana d'or que circulava els primers anys del segle XIII al principat amb el nom de Morabatí de la Barba Roge.

Bugancia:

Moneda de billó encunyada per primera vegada pel comte Ramon Berenguer IV en 1138, tenia un marc d'argent que valia 51 sous.

Xambergó:

Moneda catalana d'argent igual que el croat o el real d'argent.

Croat:

Moneda barcelonina d'argent que neix amb Pere "El Catòlic" amb un pes de 3,15 g. S'encunyà fins Felip V. Deu el seu nom al fet que al revers porta una gran creu, també se l'anomenà diners d'argent barcelonins, reals d'argent i grossos blancs.

Quatern:

Moneda catalana de billó creada per Pere "El Catòlic", també anomenada moneda de Cort, composta per 4 marcs d'argent i 8 de coure.

Jaquesa:

Moneda aragonesa de billó creada per Jaume I i encunyada a Jaca amb 1 part d'argent i 2 de coure. Fou moneda de tern. Aquest és el nom donat a l'Aragó i Catalunya a les monedes encunyades amb plata de tres diners.

La moneda de tern la va instituir Jaume I en 1258 quan va cedir el poder d'encunyació a les Corts, convertint-se el valor de la moneda en perpetu i inamovible, sent el nom del rei l'únic que canvia, i així es mantingué fins a Ferran "El Catòlic".

3.3. Política d'ingressos

Al feudalisme, gairebé la totalitat de la població, estava sotmesa a un sistema de simple supervivència, no podien aspirar a tenir altres desitjos que no fossin cobrir les necessitats personals bàsiques: menjar, vestir i tenir un lloc d'aixopluc. La ineficiència dels mètodes agrícoles no donaven prou excedents per generar oferta i demanda d'altres productes, excepte per a una reduïda elit social. Per aquesta raó, la política d'ingressos del sistema feudal era inexistent ja que a aquesta estructura social no li era imprescindible per al seu funcionament.

Els avenços tecnològics de l'època trencaren aquesta situació millorant l'eficiència agrícola i produint abundor d'excedents. Això, juntament amb l'ampliació de la base monetària, obrí la porta perquè una part de la societat es desvinculés de la producció agrícola i ramadera per especialitzar-se a la producció menestral i el comerç de totes dues produccions, principalment concentrades a les ciutats medievals, deixant de banda l'intercanvi en espècie per una utilització intensiva de la moneda a les seves transaccions mercantils, encara que fossin al detall.

El creixement de l'activitat menestral i el costum estès de l'ús de la moneda fa que el menestral amplii la seva capacitat productiva agafant treballadors a canvi d'una retribució en moneda, el salari, constituint la unitat industrial típica: el taller agremiat, format pel mestre artesà produint juntament amb els seus treballadors, sent a la vegada fabricant i venedor. Generalment les matèries primeres per elaborar els seus productes li pertanyien, així com les eines per treballar. Aquesta rudimentària especialització, i tenint en compte les seves limitacions, va significar comptar amb mà d'obra cada cop més qualificada.

L'increment de l'activitat econòmica de les ciutats es tradueix en una millora generalitzada del nivell de vida dels seus habitants si ho comparem amb les condicions del camp. Això, juntament amb l'ambient d'inseguretat rural fruit de les lluites feudals, el bandolerisme, la pesta i males collites del segle XIV, generaren una emigració irreversible, i cada cop de majors proporcions, del camp cap a les ciutats, a la recerca de noves oportunitats de viure.

A Tàrrrega, l'any 1365 es fa una crida perquè vinguin a la vila artesans i homes de carrera. Quan un bon artesà volia deixar la vila procuraven per tots els mitjans que no ho fes, això ja va passar l'any 1365 amb Pere Solalench, fabricant de coltells, espases i ganivets que el Consell el va fer franc de tots els pagaments durant 10 anys i va aconseguir que es quedés, o el cas del mestre constructor i adobador d'arades Pere d'en Clarque, del carrer de Ballester.

Aquesta situació també va plantejar un problema greu als senyors i terratinents, ja que no disponien dels seus servents per assegurar, ni tan sols, la seva subsistència i es van veure obligats a reconèixer que depenien de la mà d'obra d'altres i a emular el cas dels menestrals contractant mà d'obra assalariada. També van haver d'arrendar les seves terres a un preu cada cop més baix.

Però l'afluència de mà d'obra a les ciutats encara que era abundant no era gens especialitzada i, com que la demanda de productes anava en augment per aquest creixement demogràfic, esdevingué també una manca important de mà d'obra qualificada. Els artesans i treballadors de la terra s'aprofitaren d'aquesta mancança per a exigir preus més baixos i salaris dos o tres vegades superiors.

Certes activitats portades a terme pels venedors eren considerades com fraudulentas ja que provocaven l'oscil·lació dels preus tant a les fires com als mercats. Així, la figura del Mùhtasib encarregat al món andalusí de la inspecció del mercat té la seva continuïtat, anomenat ara mostassà, inspecciona mesures, custodia els pesos prototipus oficials, i garanteix els negocis per tal d'evitar frauds.

Francesc Eximenis (Girona 1327-1409), franciscà de gran influència a la vida pública civil i religiosa del Regne d'Aragó per les seves doctrines eticosocials escriu El Regiment de la Cosa Pública en la part III del llibre XII de la que serà la seva obra més important, *Lo Crestià*:

“Tot així com lo mercader deu ésser favorejat per lo gran bé que fa a la cosa pública, així lo regater deu ésser perseguit i foragitat de la

comunitat així com a capital enemic de la cosa pública. Car lo regater tostemos desija mal temps e carestía, e compra en gros per esperanza d'encarir la terra, e de tots punts és contrari a bon mercader, ne null cerca ne cessa de trasegar o de baratar sicó a son profit. E per raó de açò los confon Déu per les malediccions que lo poble justament los dóna, per l'aflicció que els procura”.

L'increment de relacions comercials comportà la creació de dos tipus de corredors que s'ocupaven de regular les transaccions mercantils de forma pública i oficial. Aquests eren:

- Els Corredors de Coll, per al comerç. Era un intermediari entre el canvista o l'usurer i el comerciant. L'origen d'aquesta professió es remunta a l'any 1240, quan fou reglamentada mitjançant un Fur de Jaume I.
- Els Corredors de Llotja i de l'Orella, per a la borsa. L'ordinació d'aquests, promulgada pels magistrats municipals de Barcelona, data del darrer terç del s. XIII (1271). Hom constata la tradició del tràfic financer, dins el tràfic mercantil, per la denominació de corredors de canvi que tothom donava als mediadors l'any 1372, i per la constitució l'any 1401 de la Taula de Canvi de Barcelona.

Les llotges es dedicaren inicialment només al comerç de mercaderies. Però, en sorgir els Corredors de l'Orella, començaren les especulacions amb els valors i títols de deute. Per controlar l'especulació s'arrelà el costum de lligar operacions amb mostres de mercaderies.

La Universitat era la titular de la major part dels béns i qui establia les normes bàsiques d'explotació que portaven a terme els cotitulars de forma individual i, si es vol, sota motivacions oportunistes i maximitzadores, però amb límits institucionals i autolimitacions estructurals (capacitat d'explotació, disponibilitat de mà d'obra, disposició de capital, cicle vital dels components de la família, etc.) La Universitat era, doncs, un conjunt d'individus que a la vegada eren principals i agents, propietaris i vigilants, explotadors oportunistes i acceleradors perpetus en una negociació contínua i una extensa xarxa de contractes formals i informals.

La gran propietat negociava amb contractes formals i informals que anaven més enllà de l'econòmic amb aquestes institucions comunitàries. Com per exemple aconseguint la restricció de formes d'arrendament de ramat per obtenir quasi el monopoli de les pastures a canvi d'una major flexibilitat en l'accés al cultiu del comunal per part dels no ramaders, i al mateix temps, amb els individus

que els componien, però sempre estant sotmeses totes les parts al control formal i informal del col·lectiu.

4. L'Església com a fenomen socioeconòmic

La societat medieval es caracteritzà per la lluita de poders i influències polítiques, socials i jurídiques. El funcionament de la societat feudal es va caracteritzar per unes classes dominants, els nobles i la jerarquia eclesiàstica, que explotaven la resta de la població, formada bàsicament per pagesos.

L'església va tenir un extraordinari poder econòmic i polític arreu. Tots dos es varen aconseguir emparats amb el recolzament diví:

- Amb l'anomenada amortització eclesiàstica, l'església rebia béns immobles que, per manteniment del propi dret canònic, quedaven immobilitzats a les seves mans convertint-la en un dels majors latifundistes de tot Espanya, amb possessions sobre la terra i els homes que hi estaven adscrits. El lliurament de béns immobles obeïa a donacions de propietaris i del govern, confiscacions i compres. Encara que no correspon amb l'època, però per fer-nos una idea de la magnitud de les seves possessions, segons dades del Cadastre de Ensenada (a la segona meitat del segle XVIII) era propietària del 14,5% de les terres, això representa 4.800.000 hectàrees.
- Les aliances fetes amb els mandataris garantien que, a canvi del recolzament diví en el càrrec de mandatari i ajuda política i militar, el govern aplicava un tracte de favor. I, així, a part de contribuir a l'amortització, s'instituí com a recaptador d'impostos de l'Església, encara que es quedés amb una comissió (terços reials).

Les autoritats eclesiàstiques, a més, van desenvolupar activitats militars, judicials i diplomàtiques, sempre amb resultats econòmics. El Temple, per exemple, amb cada conquesta es reservava el cinquè (la cinquena part) dels béns aconseguits.

Els nobles van intentar també sotmetre les terres de l'Església, que es defensà de la violència nobiliària mitjançant la institució de la pau i treva de Déu, la qual, a fi de protegir persones i béns, consistia a establir la prohibició de fer la guerra en determinats dies i en determinats llocs. Es formaren les sagreres de les esglésies, la immunitat de les quals s'estenia per una zona de trenta passes a l'entorn del temple. L'organització territorial de l'Església en bisbats i parròquies va esdevenir un marc de referència per a tota la població, i fins i tot va entrar en competència amb les vegueries.

És en aquest període que a Catalunya s'expandí l'art romànic, que va caracteritzar l'arquitectura religiosa als comtats catalans. L'art romànic comença a introduir les seves innovacions al segle XI amb l'anomenat "primer art romànic". Els cent anys següents viurà el seu esplendor i un desenvolupament excepcional de les arts plàstiques, la pintura mural, la pintura sobre taula i l'escultura.

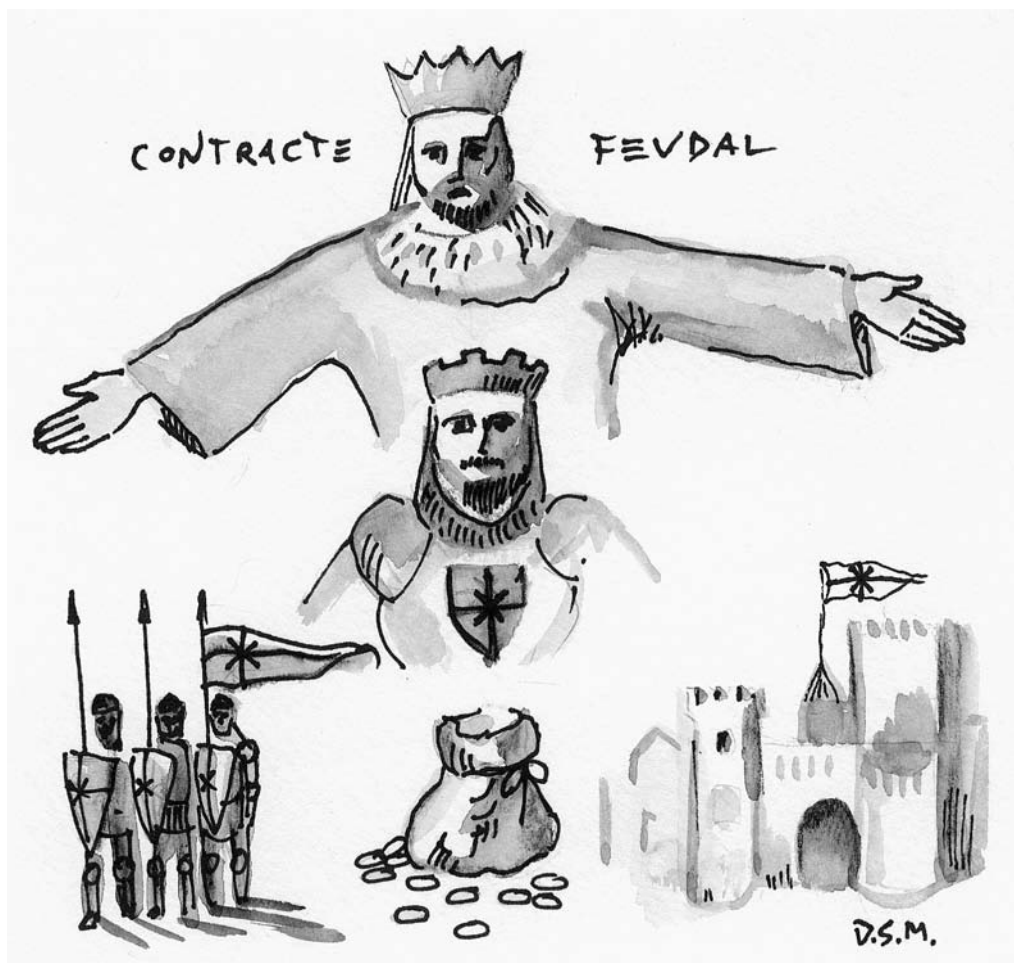
El Romànic reflecteix una societat construïda gràcies a un ordre social feudal rígid i una església cristiana molt poderosa en tots els àmbits. La influència de l'església en l'esfera cultural al llarg de molts segles explica el fet que les principals manifestacions artístiques que conservem siguin de caràcter religiós.

5. El contracte feudal

El feudalisme consistia en un acord entre dos nobles, un el senyor, generalment un rei, i un altre el vassall, generalment un comte o un marquès, segons el sistema organitzatiu carolingi. El vassall feia jurament d'obediència i fidelitat al seu senyor amb el compromís de portar a terme una sèrie de funcions encomanades. Entre d'altres, les funcions principals eren el servei militar d'ell i els soldats reclutats i el pagament d'uns tributs al senyor. Aquest, com a contrapartida li donava protecció militar i mitjans per viure i pagar els tributs amb el rendiment extret d'un feu.

El feu era una concessió de per vida, normalment, d'una gran extensió de terra, encara que també podien ser concessions funcionàries per al control de l'administració de les propietats del senyor, com fora el cas de recaptador d'impostos, encunyador de moneda o castlà o cap de castell. Aquest últim i els seus cavallers eren vassalls d'un senyor i rebien censos dels propietaris i pagesos que depenien de la castellania (situació donada a Tàrraga). És obvi que la quantitat de vassalls que tingués un senyor era directament proporcional a la seguretat dels seus ingressos i del seu poder militar.

En un principi aquest contracte no era hereditari. Així els vassalls s'havien d'esforçar per complir amb el seu senyor per tal d'obtenir i mantenir un feu i, en el cas d'incompliment de les obligacions, el senyor l'hi podia treure, com va succeir amb el cavaller Ricard Altemir a qui Ramon Berenguer I va encomanar la reorganització de les defenses de Tàrraga i el manteniment de l'ordre a l'any 1057. D'això es dedueix que mentre més feus tingués un senyor, més possibilitats hi havia d'aconseguir-ne un com a recompensa i més motivació tenien els vassalls per obtenir-ne un i,

també, per mantenir-lo. Però aquest neguit s'aniria perdent en el decurs de l'Edat Mitjana en trobar, els vassalls, oportunitats per fer hereditari el feu.

El fet de ser vassall d'un senyor no era un fet restrictiu. Aquest vassall ho podia ser de diferents senyors encara que es produís cert d'enrenou quan aquests requerien alhora els seus serveis, aleshores aquest havia de decidir quin partit prenia. En general, era el del senyor de major rang o més poderós. Les possibilitats d'aquest sistema de vassallatge múltiple fou descobert i utilitzat per feus, amb suficient poder, per intrigar i atacar a altres més dèbils amb interessos contraris, ignorant les regles del feudalisme i generant un elevat clima d'inseguretat social cap a finals de l'Edat Mitjana. Els vassalls amb relacions directes amb el senyor tenien vassalls propis, i aquests els seus, formant-se, així, tota una cadena de vassallatge que començava amb el senyor i acabava amb els serfs. Les obligacions de cadascú variaven de nom i de nombre, no tan sols d'un lloc a un altre, sinó d'una persona a una altra dins del mateix grau de vassallatge.

Un altre tipus de relació mercantil que es donà

fou l'emfiteusi, que consisteix en la realització d'un contracte pel qual un propietari cedeix a una altra persona (emfiteuta) el domini útil d'un valor immoble, perpètuament o a llarg termini, per tal que sigui millorada, tot retenint-ne el domini directe. A canvi de rebre un cànon, pensió o cens o altres prestacions del senyor útil. L'emfiteuta paga una quantitat d'entrada.

A Catalunya, des del començament de la Reconquesta cristiana hom utilitzà els establiments emfiteutics atorgats en les escriptures dites *cartae precariae*; els senyors de la terra, ho fossin originàriament o per raó de benefici o d'aprisió, cedien el domini útil als conreadors tot reservant-se el domini directe. El costum era en un principi, de concedir terres incultes o ermes i fins i tot casalots o masos en ruïna, segons escau a la natura de millorament, pròpia d'aquesta institució. Posteriorment hom l'establí en terrenys de bon conreu, edificis i terrenys per a construir, casos en què l'entrada era relativament alta.

A la "*cartae precariae*" hom fixava les "*terrae meritae*" (terres cedides) i les prestacions (delmes, lliuraments en numerari, cavada, jova, etc.); l'obligació de l'emfiteuta de mantenir-se

en el conreu restava assegurada amb la mansió o l'adscripció a la terra. La institució, pel que fa als terrenys rústics, participà gairebé sempre dels lligams feudals, amb la remença. El contracte d'emfiteusi es materialitza amb el capbreu. Aquest és el document en el qual es fa una relació de tots els béns immobles que un emfiteuta ha rebut d'un senyor.

L'emfiteusi, malgrat els abusos dimanats de la interferència de normes feudals, produí un gran benestar econòmic en el món rural, tant per raó del millorament que significava per a les finques com per la seguretat de permanència dels conreadors i la facilitat d'aquests de convertir-se en senyors útils.

La característica més important de l'economia en els dominis feudals és el fet que al marge de la relació existent entre el senyor o patró i el serf o treballador, és a dir, una relació basada en un estatut tradicional o en una obligació de vassallatge, el fet és que els productes s'entregaven, però no es venien.

Un tipus de feu el formaven, com ja s'ha dit, grans extensions de terres (latifundis) que pertanyien a un senyor-noble per al qual treballaven els serfs de la gleba i els vilatans. Hi havia dos tipus de possessions: les terres que eren propietat directa del senyor i les terres dels seus vassalls. A les primeres hi treballaven els serfs, pràcticament esclaus, i es dividien en terres de conreu, boscos i pastures. Altrament, els vilatans vassalls eren, en teoria, homes lliures, i es dividien en cloers i pagesos de tinença. Els cloers eren propietaris de petits alors, amb prou feines per a mantenir llurs famílies; els pagesos de tinença eren propietaris, i mitjançant contractes d'emfiteusi explotaven les seves terres de conreu, que s'anomenaven masos. Cada mas tenia uns habitatges i unes terres de conreu que alimentaven el vilà i la seva família.

Havia d'existir una determinada relació entre l'extensió de les terres del senyor i el nombre de masos que en depenien, perquè la mà d'obra de les terres del senyor també la formaven els vilatans vassalls dels masos, que es veien obligats a treballar-les de franc uns quants dies a la setmana.

Els vassalls havien d'utilitzar el molí, el forn, la ferreria o la premsa del vi del senyor i pagar per això; havien de treballar gratuïtament per al castell i formar part de l'exèrcit del senyor en cas de guerra.

Des del segle XI, la majoria dels pagesos va acabar jurant fidelitat als senyors i molts van ser sotmesos a servitud. Això els obligava a residir obligatòriament al mas, que no podien abandonar sense el permís del senyor, a qui

havien de pagar una quantitat determinada anomenada la remença. Aquesta situació fou abolida per Ferran "El Catòlic" amb la Sentència Arbitral de Guadalupe al 1486.

6. Factors de la crisi macroeconòmica de l'Edat Mitjana

Dos factors fonamentals van enfonsar el sistema medieval:

Crisi productiva

Els nuclis urbans produeixen articles manufacturats i el camp o nuclis rurals s'especialitzen en l'obtenció de productes agrícoles per abastir el creixent mercat, conformat pels que ja no produeixen els seus propis aliments, així com pels negociants de matèries primeres obtingudes del medi rural. Però es genera un desequilibri en aquesta estructura que produeix una greu situació final de desabastiment i pujada de preus.

Com hem arribat a aquesta situació? Per entendre-la hem de seguir l'evolució al llarg de l'Edat Mitjana del medi rural i del medi urbà.

Medi rural. La implantació del sistema feudal proporciona estabilitat i progrés al sistema productiu agrícola fins a la transformació dels feus en hereditaris. Els hereus no se senten tan motivats com els seus antecessors per gestionar de forma eficient el feu donant lloc a situacions abusives que repercuteixen negativament en la població rural. Això afegit a les intrigues, conspiracions i lluites a la noblesa trenquen l'estabilitat social dels primers temps feudals generant un corrent d'emigració cap a les ciutats a la recerca de noves oportunitats per part de pagesos, menestrals i mercaders. Un altre factor afegit és la bandositat generada, principalment, per la pesta negra.

Els pagesos són la base del sistema productiu rural. La manca de mà d'obra redueix la producció i, per tant, els guanys dels terratinents. Aquests, amb l'ànim de mantenir el nivell de benefici, fan pujar de forma abusiva els preus d'una producció ja minvada. Allò, no fa res més que incrementar l'èxode del camp. El cercle s'ha tancat, torna a baixar la producció, tornen a pujar els preus i torna a marxar més gent.

Medi urbà. El creixement del comerç i de la producció menestral atreu mà d'obra no qualificada. Aquesta abundor de mà d'obra fa caure els salaris, amb això es redueixen les vendes i, immediatament, es tradueix en un increment dels preus dels productes (per pal·liar la disminució de vendes i mantenir el nivell de benefici), es torna a tancar un altre

Il·lustració:
Domènec Serra.

cerle. Al no existir una gran producció rural i sí gran demanda, els preus es van tornar a incrementar cosa que va provocar carestia d'aliments i conseqüentment la fam.

A Tàrrrega, un exemple va ser una forta pujada del pa, que va arribar a tal extrem que va haver d'intervenir el rei ordenant al batlle que notifiqués als forners i flequers que per confeccionar i coure el pa "solament han de cobrar un pa de cada 24, si la farina és de forment i si és de qualsevol altre classe de gra, un pa per cada 20", prohibint que es cobri més d'aquesta quantitat i si aquesta ordre no es compleix, es pagaran 20 sous barcelonesos de multa.

Pesta negra

Va arribar procedent d'Orient introduint-se a través de les principals ciutats portuàries. Les pèssimes condicions higièniques i l'excessiva concentració de gent a les ciutats es van sumar a una dolenta alimentació i es va constituir un brou de cultiu ideal per a la propagació de la malaltia. Aquesta, en les seves dues versions, era generalment mortal, molt contagiosa i no se'n coneixia cap remei efectiu. La gent fugí cap a altres ciutats i el camp estenent més l'epidèmia. Una part es refugiaren en els boscos on van començar a assaltar els camins.

L'any de 1343 va morir tanta gent de misèria i de pesta que el Consell de Tàrrrega fa una crida que prohibeix de plorar als enterraments sota pena de V sous.

Conclusions

Els desequilibris generats per la incompetència esdevinguda als propietaris de la terra, amb una gestió tan desastrosa com gran era el seu afany de beneficis, i les oportunitats ofertes per la creixent activitat econòmica de les ciutats genera moviments demogràfics creixents que acaben aturant la producció d'aliments i produint famades arreu. Es consolida un enfonsament irreversible de l'economia rural. La densitat demogràfica de les ciutats i la manca d'aliments generen unes condicions d'insalubritat que afavoreixen la propagació de malalties mortals que minven, de forma important, la quantitat de membres de la comunitat generadora de l'activitat econòmica urbana, reduint aquesta considerablement.

Les epidèmies redueixen la població de forma dramàtica arreu, amb un efecte devastador sobre les estructures productives ja en crisi. Ens trobem amb propietaris i menestrals que no tenen mà d'obra per produir, mà d'obra que no té per a qui treballar, mercaders que no tenen res a vendre ni a qui vendre, mercats que no tenen qui hi vengui, falta tothom i de tot. En definitiva, tenim una estructura socioeconòmi-

Bibliografia

La Vall del riu Corb. 1986. Lleida. Institut Estudis Ilerdencs. Diputació de Lleida.

L'islam a Catalunya (segles VIII-XII). Pere Balañà i Abadía. 2002. Barcelona. Rafael Dalmau.

Musulmans i Catalunya. Miquel Barceló i Perelló. 1999. Barcelona. Empúries.

El procés de feudalització (segles III, XII). Dins del Volum II de la *Història de Catalunya per Pierre Vilar*. Josep Maria Salrach. 1987. Barcelona. Edicions 62.

La sociedad y la economía. Dins del Volum II del Tom X de la *Historia de España Menéndez Pidal*. Agustí Altisent. 1992. Madrid. Espasa-Calpe.

Ferias y mercados en la Edad Media. Dins del Tom V de la *Gran enciclopedia Aragonesa*. C. Orcastegui. 1980-2001. Zaragoza. Unión Aragonesa del Libro.

Fires i Mercats. Carme Batlle i Gallart. 2004. Barcelona. Rafael Dalmau.

Els Usos i Costums de Tàrraga. Josep Maria Font i Rius. 1992. Tàrraga. Ajuntament de Tàrraga.

Historia de Tàrraga amb els seus costums i tradicions, (vol I-II). Josep Maria Segarra i Malla. 1984-1987. Tàrraga. Museu Comarcal.

Recull d'episodis d'Historia Targarina (segles XI-XX). Josep Maria Segarra i Malla. 1973. Tàrraga. Camps Calmet.

Irradiación. El Espíritu comercial tarreguense visto desde el siglo XI hasta nuestros días. Ramón Novell Andreu. 1965. Tàrraga. Càmera Oficial de Comerç i Indústria de Tàrraga.